ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

ТОЛЧІНІНА-БУРУНСЬКА Юлія Юріївна - аспірантка Науково-дослідного інституту публічного права

УДК 342.9: 346.7
DOI 10.32782/EP.2023.3.38

У статті наголошено на тому, що правові засади міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики в сучасному розумінні носять комплексний характер, регулюючи одразу декілька взаємопов'язаних сфер у регіональному або світовому контексті, виступаючи невід'ємною основою духовного розвитку особистості, закладаючи уніфіковане розуміння окремих ключових у даній сфері категорій.

У контексті становлення правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики наголошено на важливості прийняття 26 червня 1945 року Статуту Організації Об'єднаних Націй; прийняття і проголошення 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини; прийняття Декларації ООН про надання незалежності колоніальним країнам і народам; ухвалення Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році Цілей сталого розвитку тощо.

Встановлено, що важливими етапами формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України стало підписання Договору про заснування Енергетичного Співтовариства; Директиви 2009/72/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку електричної енергії та про скасування Директиви 2003/54/ЄС; Регламенту (ЄС) 714/2009 про умови доступу до мережі транскордонного обміну електроенергією та скасування Регламенту (ЄС) 1228/2003 тощо.

Визначено, що на рівні національного законодавства правові засади міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України встановлені на рівні Закону України «Про ринок електричної енергії», Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»; Закону України «Про дипломатичну службу»; Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»; Закону України «Про інноваційну діяльність», а також на рівні інших Законів України та підзаконних нормативно-правових актів.

Ключові слова: правові засади, міжнародне співробітництва у сфері електроенергетики України, національний і світовий контекст.

Постановка проблеми

Розвиток людського суспільства в цілому, держав і націй світу став можливим у результаті того, що міжнародні відносини були встановлені і врегульовані з часом. У двосторонніх і багатосторонніх міжнародних відносинах країни співпрацюють у різноманітних сферах, зосереджуючись на економічній, культурній, екологічній, політичній, військовій та правовій сферах. Прогрес у всіх сферах протягом останнього століття спричинив структурні зміни у світовій архітектурі, що неминуче призвело до створення нового міжнародного порядку на тлі інтенсифікації політичного діалогу, який сприяв миру, необхідності дотримання прав людини та основних свобод, принципів демократії і верховенства права. Згодом співробітництво було досягнуто державами в рамках двосторонніх або багатосторонніх правових інструментів, результатом яких стали угоди, конвенції, договори тощо. Ці

правові інструменти мають регіональний або універсальний характер, відповідно до інтересів сторін, масштабу та важливості [1, с. 421].

Стан дослідження теми

В українській адміністративно-правовій доктрині науково-теоретичне підгрунтя адміністративно-правового виміру осмислення міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України формували у своїх роботах такі українські дослідники, як О.М. Бандурка, К.Л. Бугайчук, В.М. Гаращук, А.В. Денисова, Т.О. Коломоєць, І.М. Коросташова, В.В. Латишева, К.Б. Левченко, Л.В. Могілевський, О.А. Моргунов, О.М. Музичук та багато інших вчених. Водночас в умовах глобалізаційних перетворень в зовнішньоекономічній політиці держав світу питання правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України потребує новітнього наукового осмислення.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб сформувати систему правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України. Досягненню вказаної мети сприятиме вирішення таких дослідницьких завдань, як проаналізувати процес становлення правових засад; дослідити положення окремих договорів, регламентів, законів України, підзаконних нормативно-правових актів у контексті аналізу вітчизняної енергетичної системи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором у межах дослідження втілений комплексний підхід до осмсилення сутності правових засад як у національному, так і у світовому контексті.

Виклад основного матеріалу

Правові засади міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики в сучасному розумінні носять комплексний характер, регулюючи одразу декілька взаємопов'язаних сфер у національному або світовому контексті.

Неможливо оминути і процес становлення правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики, розгляд якого ми вважаємо доречним розпочати з періоду після Другої світової війни.

Так, M. Koskenniemi стверджує, що найважливішим політичним і соціологічним фактом післявоєнного світу був ідеологічний і військовий конфлікт між соціалістичним блоком і Заходом на чолі зі Сполученими Штатами Америки, що проявилося в таких кризах, як Корейська війна (1950–53) і радянське втручання з метою придушення повстання в Угорщині в 1956 році. Незважаючи на те, що умови холодної війни (1947–1991 рр.) серйозно обмежили правову уяву, до 1950-х років Радянський Союз значною мірою відмовився від своєї попередньої опозиції міжнародному праву на користь прагматичного прийняття міжнародного права як форми мирного співіснування. У результаті була розроблена широка мережа процесуальних норм для регулювання міжблокових відносин. У 1950-х і 1960-х роках більшість юристів-міжнародників бачили своє завдання в управлінні цими процедурами, переконавшись, що ідеологічний конфлікт може бути спрямований у мирне русло [2].

У контексті становлення правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики варто наголосити на важливості прийняття 26 червня 1945 року Статуту Організації Об'єднаних Націй, згідно з яким утворювалася Генеральна Асамблея, яка «уповноважується обговорювати будь-які питання чи справи в межах цього Статуту, або які стосуються повноважень і функцій кожного з органів, передбачених цим Статутом, і, за винятками, передбаченими статтею 12, давати рекомендації Членам Організації Об'єднаних Націй чи Раді Безпеки або Членам Організації та Раді Безпеки з будь-яких таких питань або справ» [3].

10 грудня 1948 року Генеральна Асамблея ООН прийняла і проголосила резолюцією 217 А (III) Загальну декларацію прав людини як «завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти

поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією» [4].

До 1960 року на рівні міжнародного співтовариства було досягнуто загальної згоди щодо необхідності деколонізації. Це знайшло відображення в прийнятті Декларації ООН про надання незалежності колоніальним країнам і народам, якою закріплено, що «всі народи мають право на самовизначення; в силу цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус та здійснюють свій економічний, соціальний та культурний розвиток; недостатня політична, економічна та соціальна підготовленість або недостатня підготовленість у галузі освіти ніколи не повинні використовуватися як привід для затримки досягнення незалежності; будь-які воєнні дії або репресивні заходи будь-якого характеру, спрямовані проти залежних народів, повинні бути припинені, щоб надати їм можливість здійснити в умовах миру та свободи своє право на повну незалежність; а цілісність їх національних територій має поважатися» [5].

Наступним важливим етапом на шляху становлення правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики стало ухвалення Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році Цілей сталого розвитку, які постали як «універсальний заклик до дій щодо скорочення бідності, захисту планети та забезпечення того, щоб до 2030 року усі люди жили в мирі і достатку. 17 Цілей взаємодоповнюють одна одну: дії в одній сфері також впливають на результати в інших, тому в розвитку мають бути збалансовані соціальна, економічна та екологічна стійкість. Країни зобов'язалися визначати пріоритетність прогресу для тих країн і спільнот, які найбільше відстають» [6].

Питання розвитку міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики найбільше пов'язане з Ціллю 7 «Доступна та чиста енергія», адже «у період з 2000 по 2018 рік кількість людей, які мають електрику, зросла з 78 до 90 відсотків, а кількість без електрики впала до 789 мільйонів. Проте, оскільки населення продовжує зростати, зростатиме й попит на дешеву енергію, а економіка, яка залежить від викопного палива, різко змінює наш клімат» [6].

Зазначимо, що розглянуті нами вище документи мали фундаментальний вплив на все людство. Водночас окремі договори, регламенти, Закони України, підзаконні нормативно-правові акти важливо враховувати саме в контексті аналізу вітчизняної енергетичної системи.

Важливого значення в контексті євроінтеграційних прагнень України набувають директиви і регламенти Європейського Союзу (далі – ЄС). Сьогодні ЄС має одну з найпрогресивніших екологічних політик у світі, яка поширюється на всі сфери охорони навколишнього середовища. Деякі з цих сфер включають контроль забруднення повітря, охорону води, управління відходами та контроль хімікатів [7, с. 89], що закладають надійний екологічний фундамент міжнародного співробітництва України у сфері електроенергетики на рівні ЄС. Серія Програм дій з охорони навколишнього середовища, що охоплюють останні 30 років, сформувала спосіб управління відходами в ЄС. Законодавство у формі нормативних актів і директив щодо поводження з відходами, такими як відходи електричного та електронного обладнання, є лише одним із низки інструментів, які Європейський Союз використовував для управління певними потоками відходів [8, с. 17].

Так, Директивою 2009/72/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку електричної енергії та про скасування Директиви 2003/54/ЄС визначено «спільні правила у сфері генерування, транспортування, розподілу і постачання електроенергії, а також правила щодо захисту прав споживачів з огляду на покращення та інтегрування конкурентних ринків електроенергії у Співтоваристві. Вона визначає правила щодо організації та функціонування сектору електроенергетики, відкритого доступу до ринку, критерії та процедури, що застосовуються до тендерних процедур та щодо експлуатації систем. Вона визначає також зобов'язання щодо універсального обслуго-

вування та права споживачів електроенергії і уточнює зобов'язання у сфері конкуренції» [9].

На рівні національного законодавства Конституція України як Основний Закон держави у статті 18 закладає розуміння того, що «зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права» [10].

Правові засади міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України визначені на рівні базового Закону України «Про ринок електричної енергії», який визначає «правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії, регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії для забезпечення надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам з урахуванням інтересів споживачів, розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище, утому числі регулює розвиток конкуренції та забезпечення належного функціонування регіональних (міжнародних) ринків у рамках Енергетичного Співтовариства, зокрема єдиного ринку Енергетичного Співтовариства [11].

Закон України «Про дипломатичну службу» визначає «правові засади та порядок організації дипломатичної служби як складової частини державної служби, а також особливості її проходження та правового статусу посадових осіб дипломатичної служби» [12]. Розвиток дипломатичної служби у досліджуваній сфері суспільних відносин є важливим з огляду на те, що глобальна енергетична система переживає перехід від майже повної залежності від викопного палива до більшої залежності від чистих і відновлюваних джерел енергії. Оскільки цей перехід до енергетики з низьким вмістом вуглецю докорінно змінить відносини між виробниками та споживачами енергії, його геополітичні наслідки зараз є основною проблемою світових енергетичних лідерів. Серед інструментів зовнішньої політики, які можна використати для підтримки країни в управлінні геополітичними наслідками енергетичного переходу, дипломатія є одним із найважливіших. Результати демонструють стратегічну важливість сприяння двосторонній енергетичній дипломатії з країнами, які можуть забезпечити безпеку внутрішнього енергопостачання, ринки для довгострокової монетизації вуглеводневих ресурсів і підтримку диверсифікації економіки. В основі цих стратегічних відносин лежить енергія, але вони повинні поширюватися на спільні інвестиції та науково-технічну співпрацю, щоб мати максимальну цінність [13].

Неможливо оминути увагою і положення Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який закладає «правове регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності в Україні, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки, економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, експедиторських, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій, надання різноманітних послуг» [14]. При цьому окремі вітчизняні науковці звертають увагу на взаємозалежність та взаємовплив зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності, які науковці вважають двома суттєвими факторами сприяння економічному розвитку, а також окремо обґрунтовують необхідність розгляду інновацій як чинника зовнішньоекономічної діяльності [15].

У світлі такого тісного взаємозв'язку зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності варто звернути увагу на положення Закону України «Про інноваційну діяльність», згідно зі ст. 3 якого «головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих

технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції» [16].

На рівні підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють міжнародне співробітництво у сфері електроенергетики України, варто вказати нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, зокрема Положення про Міністерство енергетики України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507, згідно з якою «Міністерство енергетики України (Міненерго) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України» [17], а також має широке коло повноважень у сфері міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України, аналізу сутності яких ми торкнемося в окремих підрозділах даного дисертаційного дослідження.

Водночас окремі питання міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики врегульовані на рівні відомчих актів. У цьому контексті варто вказати на положення Наказу Міністерства енергетики України «Про припинення дії міжвідомчих документів про співробітництво у сфері енергетики з суб'єктами господарювання російської федерації та республіки білорусь», відповідно до якого «визнаються такими, що припинили дію, міжвідомчі документи: 1) Меморандум між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України та Державною корпорацією «Росатом» щодо інтеграції та співробітництва у галузі використання атомної енергії у мирних цілях, підписаний 12 липня 2012 року; 2) Угода між Міністерством вугільної промисловості України та Білоруським державним концерном з виробництва хімічної та нафтохімічної продукції, вчинена у м. Мінську 04 липня 1996 року» [18].

Висновки

Таким чином, у межах даної статті було зазначено, що правові засади міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики в сучасному розумінні носять комплексний характер, регулюючи одразу декілька взаємопов'язаних сфер у національному або світовому контексті, виступаючи невіддільною основою духовного розвитку особистості, закладаючи уніфіковане розуміння окремих ключових у даній сфері категорій.

У контексті становлення правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики важливим є прийняття 26 червня 1945 року Статуту Організації Об'єднаних Націй; прийняття і проголошення 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини; прийняття Декларації ООН про надання незалежності колоніальним країнам і народам; прийняття Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права; прийняття у 2005 році Загальної декларації про біоетику та права людини; ухвалення Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році Цілей сталого розвитку тощо.

Також важливими етапами формування правових засад міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України стало підписання Договору про заснування Енергетичного Співтовариства; підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони; Директиви 2009/72/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку електричної енергії та про скасування Директиви 2003/54/ЄС; Регламенту (ЄС) 714/2009 про умови доступу до мережі транскордонного обміну електроенергією та скасування Регламенту (ЄС) 1228/2003 тощо.

На рівні національного законодавства правові засади міжнародного співробітництва у сфері електроенергетики України встановлені на рівні Закону України «Про ринок електричної енергії», Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»; Закону України «Про дипломатичну службу»; Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»; Закону України «Про інноваційну діяльність»; Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»; Закону України «Про критичну інфраструкту-

ру», а також на рівні інших Законів України та підзаконних нормативно-правових актів.

Література

1. Modiga G., Pocora M. Importance and necessity of international judicial cooperation in criminal matters in the current context. In: Regional Conference of the Criminal Repression in the Context of the Economic Crisis and the Maximization of Crime at European and Global Level. Bucharest, 09-10 May 2013. pp. 421-424.

2. Koskenniemi M. History of International Law, since World War II. *Oxford Public International Law*. 2011. URL: https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e714.

3. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. URL: https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e714.

4. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

5. Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам: прийнята резолюцією 1514 (XV) Генеральної Асамблеї від 14 грудня 1960 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/colonial.shtml.

6. ЦСР у дії // Програма розвитку ООН: офіційний сайт. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine.

7. Barry D., Kanematsu H. European Union (EU) directives and regulations. *Corrosion Control and Surface Finishing*. 2016. pp. 89-96.

8. Stewart R. EU legislation relating to electronic waste: the WEEE and RoHS Directives and the REACH regulations. Waste Electrical and Electronic Equipment (WEEE) Handbook. 2012. pp. 17-52.

9. Про спільні правила внутрішнього ринку електроенергії та про скасування Директиви 2003/54/ЄС: Директива ЄС від 13.07.2009 № 2009/72/ЄС. URL: https://ips.ligazakon.net/document/EU090143.

10. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-вр // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

11. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19.

12. Про дипломатичну службу: Закон України від 07.06.2019 № 2449-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19.

13. Griffiths S. Energy diplomacy in a time of energy transition. *Energy Strategy Reviews*. 2019. № 26. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X19300793.

14. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text.

15. Solodovnik O., Zhemoyda O., Soroka A., Matsola S., Tytarchuk I., Bielialov T. Innovative Development of the Foreign Economic Activity of the Enterprise. *Estudios De Economia Aplicada*. 2021. № 39 (3). URL: https://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/article/view/4468.

16. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text.

17. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 № 507. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text.

18. Про припинення дії міжвідомчих документів про співробітництво у сфері енергетики з суб'єктами господарювання російської федерації та республіки білорусь: Наказ Міністерства енергетики України від 15.05.2023 № 169. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0169922-23#Text.

TO THE ISSUE OF THE LEGAL BASIS OF INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF ELECTRIC ENERGY OF UKRAINE

The article emphasizes that the legal basis of international cooperation in the field of electricity in the modern sense are complex in nature, regulating several interrelated areas in a

regional or global context, acting as an inseparable basis for the spiritual development of an individual, establishing a unified understanding of certain key categories in this field.

In the context of establishing the legal basis of international cooperation in the field of electric power, the importance of the adoption of the Charter of the United Nations on June 26, 1945 was emphasized; adoption and proclamation of the Universal Declaration of Human Rights by the UN General Assembly on December 10, 1948; adoption of the UN Declaration on granting independence to colonial countries and peoples; adoption by the United Nations in 2015 of the Sustainable Development Goals, etc.

It was established that the signing of the Agreement on the Establishment of the Energy Community was an important stage in the formation of the legal foundations of international cooperation in the field of electric power of Ukraine; Directive 2009/72/EC on common rules of the internal electricity market and repealing Directive 2003/54/EC; Regulation (EC) 714/2009 on conditions of access to the network of cross-border electricity exchange and repeal of Regulation (EC) 1228/2003, etc.

It was determined that at the level of national legislation, the legal basis of international cooperation in the field of electricity of Ukraine are established at the level of the Law of Ukraine "On the Electric Energy Market", the Law of Ukraine "On Environmental Protection"; Law of Ukraine "On Diplomatic Service"; the Law of Ukraine "On Foreign Economic Activity"; of the Law of Ukraine "On Innovative Activity", as well as at the level of other Laws of Ukraine and secondary legal acts.

Key words: legal basis, international cooperation in the field of electric power of Ukraine, regional and global context.